

PODOBA SLOVENSКИH SPLOŠNIH KNJIŽNIC V LETU 2010

Slovenian Public Libraries in 2010

Gorazd Vodeb

Oddano: 19. 10. 2011 – Sprejeto: 15. 11. 2011

1.03 Kratki znanstveni prispevek

1.03 Short scientific article

UDK 027.022:311(497.4)"2010"

Izveleček

Namen: Članek predstavlja stanje dejavnosti splošnih knjižnic v letu 2010 in doseganje standardov in normativov ter ciljev Resolucije o nacionalnem programu za kulturo 2008–2011. Prikazana je odprtost knjižnic, prostorski pogoji in oprema knjižnic, stanje knjižničnih zbirk ter velikost prirasta. Predstavljena je tudi struktura zaposlenih, struktura prihodkov in odhodkov ter podatki o obiskovalcih, članih ter izposoji in drugih storitvah knjižnic.

Metodologija/pristop: Za prikaz dejavnosti so uporabljeni statistični podatki o splošnih knjižnicah, ki jih vsakoletno zbira Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici.

Rezultati: Podatki kažejo na stabilno finančno sliko. Knjižnice so v splošnem izboljšale pogoje svojega poslovanja. Narašča izposoja gradiva na dom in tudi obisk knjižnic ob malenkostnem upadu števila članov. Opazen je tudi večji obseg digitalizacije.

Omejitve raziskave: Prikaz dejavnosti je omejen na predstavitev povprečij kazalcev.

Izvirnost/uporabnost raziskave: Rezultati so uporabni za spremljanje dejavnosti splošnih knjižnic.

Ključne besede: splošne knjižnice, statistični podatki, letni pregled, Slovenija

Abstract

Purpose: The article presents the 2010 Slovenian public library statistics. Performance indicators are compared to library regulations and standards, and to the goals of the Resolution on the 2008-2011 National Programme for Culture. Opening time, library space and equipment, the size of collections and the number of additions are sur-

veyed. Staff structure and financial data are presented as well as the data about visitors, registered members, loans and other library services.

Methodology/approach: Data collected via the annual statistical survey of Slovenian public libraries are used. They were collected and published by the Library System Development Centre at the National & University Library.

Results: Data show the stability of the public library income. The level of resources has been generally increased. The number of loans and visits are still rising whereas the number of registered users is slightly dropping. The extent of digitalisation of library materials has been significantly increased.

Research limitation: The average value of performance indicators is presented.

Originality/practical implications: Results can be used for monitoring public library development.

Keywords: Slovenian public libraries, statistical data, annual report

1 Uvod

Spremljanje dela splošnih knjižnic je ena izmed nalog Centra za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici (<http://cezar.nuk.uni-lj.si>, v nadaljevanju CeZaR). Splošne knjižnice morajo posredovati statistične podatke o svojem delovanju po *Zakonu o knjižničarstvu* (2001), *Zakonu o državni statistiki* (1995) ter drugih dokumentih. Namen zbiranja podatkov je spremljanje razvoja knjižnične dejavnosti na nacionalni ravni, podatke pa se sicer uporablja tudi za najrazličnejše študije, ugotavljanje uspešnosti delovanja, načrtovanje ipd. Zbiranje podatkov poteka s pomočjo informacijskega sistema BibSiSt (<http://bibsist.nuk.uni-lj.si/>). Tu so prav tako dostopni vprašalniki, definicije terminov, podatki in analize. CeZaR statistične podatke objavlja tudi v tiskani obliki (npr. za leto 2009 glej Vodeb in Tizaj Marc, 2010).

S pričujočim člankom nadaljujemo serijo predstavitev dela splošnih knjižnic na način, kot smo jih brali v Novljan (2007) in Vodeb (2008, 2009, 2010). Strokovni javnosti želimo predstaviti prve rezultate zbranih statističnih podatkov, zato so izpostavljene samo osnovne značilnosti celotnega dela splošnih knjižnic v letu 2010, pri čemer smo povzeli najpomembnejše rezultate in ugotovitve. Na kratko smo poskušali orisati tudi razvojni trend splošnih knjižnic, pri čemer smo se oprli na zakonske dokumente in standarde.

2 Metodološka pojasnila

Metodološka osnova za zbiranje podatkov je oblikovana po mednarodnem standardu za knjižnično statistiko ISO 2789 (2007). Podatke za poročevalsko leto 2010 smo zbirali z vprašalnikom, ki so ga knjižnice izpolnjevale v elektronski obliki od 15. do 31. 3. 2011, Centru za razvoj knjižnic pa so posredovale tudi uradno potrjeno tiskano obliko. V meritvah je sodelovalo vseh 58 splošnih knjižnic, kar predstavlja 100% odziv. Naša analiza se nanaša na podatke za vse knjižnice oziroma celotno Slovenijo, rezultate predstavljamo s povprečjem. Zajeli smo vse sklope podatkov, torej osnovne značilnosti vseh sedmih področij: a) organiziranost knjižnic, b) prostor in oprema, c) knjižnična zbirka, d) knjižnični delavci, e) finančna shema, f) uporabniki in storitve in g) druge storitve.

Dobljene podatke smo primerjali tudi z zahtevami *Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003, v nadaljevanju *Pravilnik*), ki določa minimalne pogoje za izvajanje javne službe. Zahteve temeljijo na povprečnem stanju splošnih knjižnic v letu 2000. Uporabili smo tudi *Standarde za splošne knjižnice* (2005, v nadaljevanju *Standardi*), ki so naravnani razvojno, saj naj bi njihove zahteve splošne knjižnice dosegle do leta 2015. Na ta način smo predstavili doseganje minimalnih zahtev normativa in stanje razvoja pri doseganju standardov. Primerjali smo tudi stanje v letu 2010 z doseženimi kazalci leto prej. V analizi smo upoštevali zakonodajo, ki je relevantna za področje splošnih knjižnic: *Uredbo o osnovnih storitvah knjižnic* (2003), *Zakon o lokalni samoupravi* (1993) in *Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo* (2007).

Na podlagi *Pravilnika* in *Standardov* smo v zaključnem delu izpostavili tudi nekatere kazalce. Kot osnovo za izračune kazalcev na podlagi stanja prebivalstva smo uporabili podatke Statističnega urada RS (<http://www.stat.si/>), in sicer tabelo »Prebivalstvo po izbranih starostnih skupinah in spolu, občine, Slovenija, polletno«. Prebivalstvo Republike Slovenije je na dan 1. 1. 2011 štelo 2.050.189 oseb, potencialnih uporabnikov v starosti do 15-ega leta je bilo 291.893, medtem ko je bilo potencialnih uporabnikov v starosti 15 let in več 1.758.296. Naj opozorimo, da se je statistična definicija prebivalstva z 31. 12. 2008 spremenila.¹

¹ Po novi definiciji, ki je usklajena z uredbo Evropskega parlamenta in Sveta, se kot prebivalci štejejo osebe, ki v Sloveniji dejansko prebivajo eno leto ali več, zatem osebe, ki imajo v Sloveniji namen prebivati eno leto ali več, ter tudi osebe, ki na datum opazovanja sicer začasno prebivajo ali nameravajo začasno prebivati zunaj Slovenije, vendar le, če prebivajo ali bodo prebivale zunaj Slovenije manj kot eno leto.

V pričujočem članku ne problematiziramo dobljenih rezultatov in jih tudi ne poskušamo posebej kritično vrednotiti, saj analiza razvojnega trenda temelji na dokumentih, ki imajo formalno veljavo in so osnovna referenčna točka naše analize. Na tem mestu je potrebno posebej opozoriti, da naša predstavitev temelji na izračunih povprečij, s katerimi smo želeli le zgoščeno orisati dejavnost splošnih knjižnic v celoti. Zato nismo izpostavljali posameznih odstopanj, neenakomernosti razvitosti ipd., za kar bi bilo potrebno opraviti bolj zahtevne statistične analize. Mislimo tudi, da bi bilo za bolj poglobljeno razumevanje stanja in razvoja potrebno upoštevati druge dejavnike, kot npr. zahteve strokovne javnosti in uporabnikov, družbene in ekonomske spremembe okolja idr., kar bi posledično pomenilo vključevanje drugih raziskovalnih metod.

3 Rezultati

3.1 Organiziranost knjižnic

Knjižnična mreža je bila v letu 2010 razprostrta na območju 210 občin, kjer je delovalo 58 osrednjih knjižnic, ki so organizirale skupno 1.065 izposojevalnih mest, kjer je bila knjižnična dejavnost prebivalstvu neposredno dostopna: osrednje in krajevne knjižnice ter postajališča bibliobusa in premičnih zbirk. Knjižnice poročajo o 277 izposojevališčih, kamor štejemo osrednje knjižnice, druge krajevne knjižnice v mreži in bibliobuse. Poročajo o 12 bibliobusih, ki so se ustavljali na 715 postajališčih v 627 krajih. 26 osrednjih knjižnic je imelo 73 postajališč premičnih zbirk. Na podlagi zbranih podatkov o lokaciji krajevnih knjižnic in postajališč premične zbirke ugotavljamo, da kar 55 od 210 slovenskih občin nima krajevne knjižnice, od teh 55 občin pa jih je 46 tudi brez postajališča premične zbirke. V občinah brez krajevne knjižnice živi 171.002 prebivalca (8,3% vseh prebivalcev RS), v občinah, ki so tudi brez postajališča premične zbirke, pa 154.201 prebivalec (7,5% vseh prebivalcev RS). Zaskrbljujoče je dejstvo, da gre povečini za manjše občine, ki so v manj razvitih področjih Slovenije. Podatkov o lokacijah postajališč bibliobusa po občinah nismo zbirali, zato je seveda možno, da je prebivalstvu v teh občinah knjižnična dejavnost dostopna na ta način.

Izposojevališča in postajališča premičnih zbirk knjižnic so bila skupaj **odprta** 374.905 ur. Knjižnice so bile tako v povprečju odprte 658 sekund na prebivalca, kar pomeni za 19,5% dlje v primerjavi z letom 2000 in za 1% manj kot leta 2009.

3.2 Prostor in oprema

Knjižnice so razpolagale s skupno 101.277 m² **prostora** oziroma površin v zgradbah, namenjenih opravljanju knjižnične dejavnosti. V primerjavi z letom poprej se je površina povečala za 4.198 m². Na 1.000 prebivalcev so knjižnice razpolagale s 49,4 m² površine. Površina na prebivalca se je glede na leto 2000 povečala za 61,4%, glede na leto 2009 pa za 4,2%. V povprečju so dosegle 494 m² na 10.000 prebivalcev in s tem presegle določilo iz 15. člena Pravilnika, ki navaja minimum 300 m² na 10.000 prebivalcev. Normativ je bil presežen za 65%.

Uporabniki so imeli na razpolago skupno 6.138 **čitalniških sedežev**, v povprečju 23 čitalniških sedežev na krajevno knjižnico oziroma 3 sedeže na 1.000 prebivalcev. V primerjavi z letom 2000 se je povprečno število sedežev na prebivalca povečalo za 25,8%, v primerjavi z letom 2009 pa za 4,7%. Pravilnik v 15. členu določa minimum dva čitalniška sedeža na 1.000 prebivalcev, v povprečju so ga knjižnice presegle za 50%. Uporabniki lahko povežejo svoj računalnik z omrežjem knjižnice na 2.278 sedežih, kar predstavlja 37,1 % vseh razpoložljivih sedežev. V primerjavi z letom 2009 se je število sedežev, kjer se lahko uporabniki povežejo z omrežjem knjižnice, povečalo za 41,1%. Povečanje je posledica uvajanja tehnologije brezžičnih omrežij v knjižnicah, ki niso dosegle določila Standardov za splošne knjižnice. Zahteva namreč štiri sedeže na 1.000 prebivalcev, razpolagajo pa s 75 % števila čitalniških sedežev po določenih Standardov.

V okviru postavke **računalniške opreme** je bilo v knjižnicah uporabnikom namenjenih 1.339 osebnih računalnikov, 24 terminalov, 273 tiskalnikov, 83 skenerjev in 44 LCD projektorjev. Skupno so knjižnice zagotavljale 1.363 računalniških delovnih mest, kar pomeni 0,66 mesta na 1.000 prebivalcev. Glede na leto 2000 se je povprečno število računalniških delovnih mest na prebivalca povečalo za 146%, glede na leto 2009 pa za 5,2%. Določilo Pravilnika iz 15. člena, ki navaja 0,25 delovnega mesta na 1.000 prebivalcev, je bilo preseženo. Določil Standardov za splošne knjižnice, ki zahtevajo eno računalniško delovno mesto na 1.000 prebivalcev, knjižnice niso dosegle, saj razpolagajo s 66 % števila računalniških delovnih mest. Knjižnice so razpolagale s 2.701 osebnimi računalniki, 41 terminali, 1.155 tiskalniki, 225 skenerji in 122 LCD projektorji.

3.3 Knjižnično gradivo

V letu 2010 so imele splošne knjižnice največ monografskega gradiva (88,4%), sledilo je neknjižno gradivo z 8%, najmanj je bilo serijskih publikacij 3,6% (Preglednica 1, Slika 1).

Preglednica 1: Knjižnična zbirka v letu 2010

Gradivo	Število enot	Delež v %
Knjige, brošure, patentni, standardi in drugo knj. gradivo	9.307.366	88,4
Serijske publikacije	379.911	3,6
Neknjižno gradivo	842.984	8,0
Skupaj	10.530.261	100,0

Povprečno število enot knjižničnega gradiva na 1.000 prebivalcev je znašalo 5.136 enot. Glede na leto 2000 se je število enot na prebivalca povečalo za 38,4%, glede na leto 2009 pa za 2,9%. Na posameznega prebivalca imajo splošne knjižnice v povprečju 4,5 knjige in brošure. Določilo Standardov, ki navaja štiri knjige na prebivalca, je bilo tako preseženo. Med knjižničnim gradivom je bilo 0,41 enote neknjižnega gradiva na prebivalca. Med neknjižnim gradivom je največji delež 66,8% avdiovizualnega gradiva, 5,1% elektronskih virov in 28% ostalega gradiva. Določilo Pravidnika v 15. členu, ki navaja minimalno 0,3 enote neknjižnega gradiva na prebivalca, je bilo tako v povprečju preseženo. Določilo Standardov za splošne knjižnice je bilo prav tako doseženo. V vseh splošnih knjižnicah je bilo skupno naročenih 19.427 serijskih publikacij, v povprečju 70,1 naslova na organizacijsko enoto. Določilo Standardov, ki navaja 30 naslovov na organizacijsko enoto, je bilo tako preseženo. V prostem pristopu je bilo postavljenega 77% gradiva.

Prirast knjižničnega gradiva je podoben značilnostim knjižnične zbirke, saj se je največ prirasta beležilo pri monografskem gradivu, kar 83,5%. Sledita neknjižno gradivo in serijske publikacije (Preglednica 2, Slika 1).

Preglednica 2: Prirast knjižničnega gradiva v letu 2010

Gradivo	Število enot	Delež v %
Knjige, brošure, patentni, standardi in drugo knj. gradivo	462.420	83,5
Serijske publikacije	29.468	5,3
Neknjižno gradivo ²	61.859	11,2
Skupaj	553.747	100,0

² Med neknjižno gradivo je všteti tudi 106 na novo naročenih naslovov elektronskih virov, dostopnih na daljavo.

Knjižnice so v povprečju **pridobile** 270 enot gradiva na 1.000 prebivalcev. Letni prirast monografskega knjižnega in neknjižnega gradiva skupaj znaša v povprečju 256 enot na 1000 prebivalcev. Določilo iz 11a. člena Pravilnika je bilo tako preseženo za 28 %. Prirast enot knjig in brošur je znašal 226 enot na 1.000 prebivalcev. Knjižnice so tako dosegle 90 % zahtevanega prirasta knjig in brošur glede na zahtevo 4.4.1 Standardov za splošne knjižnice glede sestave, aktualnosti in obsega knjižnične zbirke. Letni prirast neknjižnega gradiva je bil 30 enot na 1.000 prebivalcev, kar pomeni preseganje določila Pravilnika, ki navaja 22 enot, za 36 %. Določila Standardov za splošne knjižnice o 40 enotah na 1.000 prebivalcev niso bila dosežena, saj prirast dosega le 75 % zahteve. Največji delež v prirastu med neknjižnim gradivom predstavlja avdiovizualno gradivo z 52.594 enotami oziroma 85 %, zatem elektronski viri z 2.105 enoto oziroma 3,4 % in ostalo gradivo s 7.160 enotami ali 11,6 %. Knjižnice so imele 19.427 tekoče naročenih naslovov serijskih publikacij, od tega 97 % samo v tiskani obliki. Knjižnice so pridobile z nakupom 456.252 enot gradiva (82,4%), z obveznim izvodom 30.776 (5,6%), z zameno 775 (0,2%) in darovi 65.838 (11,9%).³ Pridobile so 218.163 naslovov knjig in brošur, kar pomeni 2,1 inventarne enote na pridobljen naslov. Glede na leto poprej je prirast gradiva narasel za 3,5 %, vendar še zmeraj ne dosega obsega iz leta 2008, ko je bil 583.150 enot.

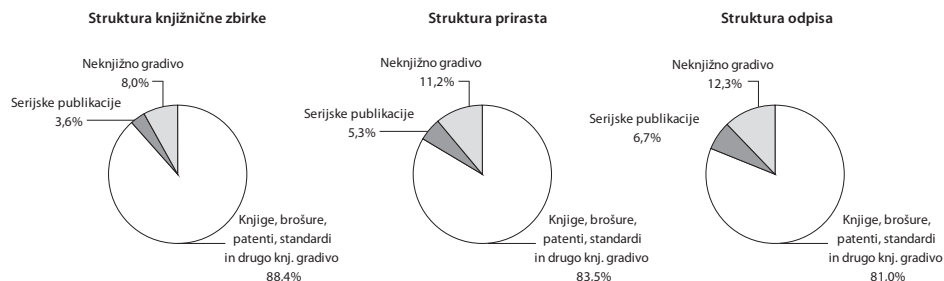
Knjižnice so skupno **odpisale** 261.434 enot knjižničnega gradiva (Preglednica 3, Slika 1), kar predstavlja 47,2% prirasta.⁴ V primerjavi z letom 2009 se je odpis povečal za 8,9%.

Preglednica 3: Odpis knjižničnega gradiva v letu 2009

Gradivo	Število enot	Delež v %
Knjige, brošure, patenti, standardi in drugo knj. gradivo	211.634	81,0
Serijske publikacije	17.517	6,7
Neknjižno gradivo	32.283	12,3
Skupaj	261.434	100,0

³ Med podatki niso upoštevani elektronski viri, dostopni na daljavo.

⁴ Med podatki o odpisu niso upoštevani elektronski viri, dostopni na daljavo.

Slika 1: Deleži knjižnične zbirke, prirasta in odpisa po vrstah gradiva v letu 2010

Knjižnice poročajo o 8.154 naslovih **elektronskih virov, dostopnih na daljavo**, ki so jih pridobile bodisi samostojno ali v sodelovanju z drugimi knjižnicami oziroma so jih zgradile same. V letu 2010 so imele splošne knjižnice nekaj več kot 8.000 naslovov (Preglednica 4), naročile so ali začele graditi 106 novih naslovov (Preglednica 5).

Preglednica 4: Elektronski viri, dostopni na daljavo v letu 2010

Elektronski vir	Število naslovov
Elektronske knjige	380
Naročene podatkovne zbirke	2.106
Lastne kreirane podatkovne zbirke	56
Drugi digitalni dokumenti	5.612
Tekoče naročene serijske publikacije v elektronski obliki ⁵	118
Skupaj	8.154

Preglednica 5: Novonaročeni elektronski viri, dostopni na daljavo v letu 2010

Elektronski vir	Število naslovov
Elektronske knjige	7
Naročene podatkovne zbirke	99
Lastne kreirane podatkovne zbirke	0
Drugi digitalni dokumenti	0
Skupaj	106

⁵ Upoštevanji so naslovi, ki so naročeni izključno v elektronski obliki.

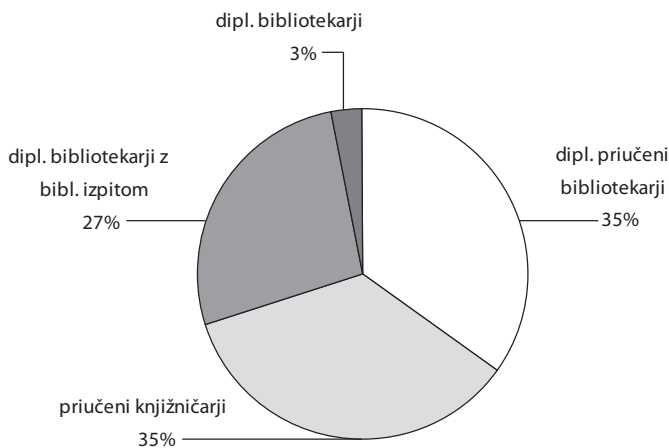

3.4 Knjižnični delavci

V vseh splošnih knjižnicah je delalo skupaj 1.392 oseb. Knjižničarsko delo je opravljalo 1.109 oseb (79,7%), tehnična dela 134 oseb (9,6%) in upravno delo 149 oseb (10,7%). V rednem delovnem razmerju je bilo 1.199 oseb (87,1%), v drugih oblikah zaposlitve pa 193 oseb (12,9%). Delavci oziroma delavke so bile v večini zaposlene v rednem delovnem razmerju, za nedoločen čas je bilo zaposlenih 1.091 oseb, za določen čas pa 108 oseb. V drugih oblikah zaposlitve prevladujejo zaposleni preko posredovalnic študentskega dela, tako je delalo 98 oseb, 57 oseb je bilo zaposlenih po pogodbi, 38 oseb pa je delalo prostovoljno.

V primerjavi z letom 2009 glede celotnega števila zaposlenih oseb praktično ni bilo spremembe, izpostavimo lahko, da je knjižničarsko delo opravljalo 3,9% več oseb. Merjeno po ekvivalentu polne zaposlitve je v knjižnicah delalo v rednem delovnem razmerju 923,2 strokovnih knjižničarskih delavcev za poln delovni čas in 250,3 knjižničnih delavcev, ki so opravljali druga dela, skupaj 1.173,5. Glede na leto 2008 je število delavcev, merjeno v ekvivalentu polne zaposlitve, povečalo za 2,4%. Na 1.000 prebivalcev je bilo zaposlenih 0,45 strokovnega delavca. Določilo 14. člena Pravilnika, ki določa 0,32 oziroma 0,37 strokovnega knjižničarskega delavca na 1.000 prebivalcev, je bilo preseženo, prav tako določilo, ki določa enega administrativno-tehničnega in manipulativnega delavca na 10.000 prebivalcev.

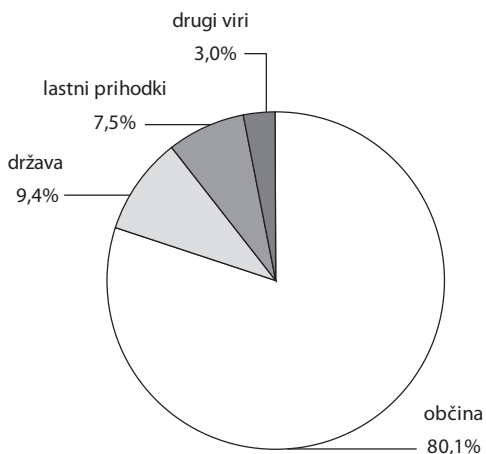
Po strokovni izobrazbi je bilo v knjižnicah zaposlenih največ diplomiranih priučenih bibliotekarjev, in sicer 329,5 zaposlenih, merjenih po ekvivalentu polne zaposlitve (EPZ), kar pomeni 35,7% vseh strokovnih delavcev, zatem priučenih knjižničarjev 323,7 EPZ (35%), diplomiranih bibliotekarjev z bibliotekarskim izpitom 246,1 EPZ (26,7%) in diplomiranih bibliotekarjev 24 EPZ (2,6%) (Slika 2). Glede na leto 2009 je nekoliko naraslo število priučenih knjižničarjev in diplomiranih bibliotekarjev z bibliotekarskim izpitom. Bibliotekarski izpit je opravilo 97,4% strokovnih delavcev. Določilo Standardov za splošne knjižnice o petih strokovnih knjižničarskih delavcih na 10.000 prebivalcev ni bilo doseženo, knjižnice so zaposlovale 90% zahtevanih delavcev. Skupno število zaposlenih, ki so bili deležni izobraževanja, je znašalo 1.167, izobraževali so se skupno 31.736 ur. V povprečju se je delavec izobraževal 27,2 ure. V primerjavi z letom 2009 se je število vključenih oseb povečalo za 18,5%, skupno trajanje izobraževanja pa povečalo za 0,9%.

Slika 2: Strokovni knjižničarski delavci po strokovni izobrazbi v letu 2010

3.5 Finančna ocena

Splošne knjižnice so za izvajanje programa dobile skupno 50.929.395 EUR **prihodkov**, največji delež od pristojnih občinskih upravnih organov, in sicer 40.785.570 EUR (80,1%), od pristojnih državnih upravnih organov 4.785.271 (9,4%) EUR, lastni prihodki iz javne službe znašajo 3.812.608 EUR (7,5%), drugi viri pa 1.545.946 EUR (3,1%) (Slika 3). Prihodki od nadomestil za včlanitev so znašali 1.575.473 EUR, kar pomeni 3,1 % vseh prihodkov. V primerjavi z letom 2009 so knjižnice prejele za 3,7 % več prihodkov. Glede na njihovo strukturo je opazno zmanjšanje prihodkov od nadomestil za včlanitev (27,8%). Če prihodke preračunamo na določene kazalce, so knjižnice dobile v povprečju na prebivalca 24,84 EUR in na člana 100,98 EUR. Glede na območja osrednjih območnih knjižnic pa lahko ugotovimo velike razlike, saj so splošne knjižnice najboljše financirane na goriškem območju z 30,51 EUR na prebivalca, zatem pa v osrednjeslovenski regiji s 28,55 EUR. Na vzhodu pa so vsa območja najmanj financirana. Na dnu je spodnjepodravsko območje s 16,07 EUR, kjer je kazalec celo padel, malce bolje stojita pomursko območje s 18,96 EUR na prebivalca in štajersko območje z 20,50 EUR na prebivalca.

Slika 3: Struktura prihodkov knjižnic v letu 2010

Knjižnice so imele v letu 2010 50.684.201 EUR **odhodkov**, od tega je bilo porabljeno za dejavnost 14.401.859 EUR (28,4%), za investicijske stroške 5.156.578 (10,2%) EUR in za delo 31.125.764 (61,4%) EUR. Odhodki so se v primerjavi z letom 2009 povečali za 4,4%. Za bruto osebne dohodke je bilo porabljeno 30.106.298 EUR, kar pomeni 9% več kot leto poprej. Za ekvivalent zaposlenega za poln delovni čas v rednem delovnem razmerju so porabile 25.656 EUR. Knjižnice so porabile za nakup knjižničnega gradiva 8.574.584 EUR, kar pomeni zmanjšanje za 1,4% glede na lani. Za nakup elektronskih virov pa je bilo porabljeno 375.983 EUR, kar pomeni za 3% večji znesek glede na leto poprej in predstavlja 4,3% delež vseh porabljenih sredstev za nakup gradiva. Povprečno so porabile 4,18 EUR na prebivalca za nakup gradiva in 18,73 EUR za kupljeno enoto. Za izobraževanje zaposlenih so knjižnice porabile 375.983 EUR, kar predstavlja 3,4% povečanje sredstev od leta poprej. Povprečno so porabile 322 EUR na udeleženca izobraževanja.

3.6 Uporabniki in storitve

V slovenske splošne knjižnice je bilo včlanjeno 504.354 **članov**, kar pomeni 24,6% delež celotnega prebivalstva. Delež članstva ostaja že od leta 2000 na isti ravni. Razmerje v članstvu med mladino do 15-ega leta in odraslimi je bilo 30,1% proti 69,9%, medtem ko je razmerje med deležem potencialnih uporabnikov, tj. ustreznih starostnih skupin prebivalstva, 14% proti 86%. Delež včlanjenih mladih prebivalcev do 15-ega leta starosti znaša 52,1%, delež odraslih prebivalcev pa 20% (Preglednica 6). Večji delež mladine kaže na ustrezno pozornost, ki jo splošne knjižnice namenjajo mladim uporabnikom. Določila Standardov za splošne knjižnice, ki

navaja 40% včlanjenih prebivalcev, knjižnice niso dosegle, saj je včlanjenih 61,5% zahtevanega števila.

Preglednica 6: Člani knjižnic po starostnih skupinah v letu 2009

Kategorija članov	Število članov	Delež članov v ustrezni starostni skupini prebivalstva
Mladina (do 15-ega leta starosti)	151.986	52,1 %
Odrasli	352.368	20,0 %
Skupaj	504.354	24,6 %

Slovenske splošne knjižnice so uporabniki **obiskali** skupno 9.538.406-krat, v namen izposoje na dom 6.731.274-krat, 943.678 obiskovalcev pa se je udeležilo prireditvev. Vsak prebivalec je tako obiskal knjižnico 4,7-krat, na uro je bilo v knjižnici v povprečju 25,4 obiskovalca.

Iz postavk **izposoja in uporaba gradiva v knjižnici** ugotavljamo, da so si uporabniki izposodili na dom 23.604.785 enot knjižničnega gradiva, v knjižnico⁶ so si izposodili 872.312 enot gradiva, medtem ko so v knjižnicah uporabili 4.528.772 enot gradiva.⁷ V povprečju si je 1.000 prebivalcev izposodilo ali uporabilo v knjižnici 14.148 enot knjižničnega gradiva. Uporabniki so si na dom izposodili za 2,1% več gradiva kot v letu 2009. Član si je na dom v povprečju izposodil 46,8 enot gradiva, mladi člani do 15-ega leta starosti so si na dom izposodili nekoliko več gradiva od povprečja, in sicer 56 enot, medtem ko so si odrasli člani izposodili 43 enot gradiva. Ob obisku za namen izposoje na dom (izposoja, podaljšava, vračanje itn.) si je povprečni obiskovalec izposodil 3,5 enot gradiva. Če upoštevamo izposajo na dom, v knjižnico in tudi uporabo gradiva v knjižnici, se je knjižna zbirka v celoti izposodila 2,8-krat, če upoštevamo samo izposajo na dom pa 2,2-krat. Glede na vrsto gradiva so se na dom najbolj izposojale knjige (86%), ki tudi sicer prevladujejo v celotni izposoji. Pri izposoji v knjižnico pa s 67% prevladujejo serijske publikacije (Preglednica 7).

⁶ Razlika med izposajo in uporabo gradiva v knjižnici je pojasnjena v definicijah statističnih podatkov na spletnem mestu <http://bibsist.nuk.uni-lj.si>

⁷ Sedem knjižnic ni navedlo podatka o uporabi gradiva v knjižnici, če podatek ocenimo s pomočjo multiplikativnega faktorja je njegova vrednost 5.007.940.

Preglednica 7: Deleži izposojenih in uporabljenih enot po vrsti gradiva v letu 2010

	Knjige, brošure itn.	Serijske publikacije	Neknjižno gradivo	Skupaj
Izposoja na dom	86 %	2 %	12 %	100 %
Izposoja v knjižnico	27 %	67 %	6 %	100 %
Uporaba v knjižnici	61 %	31 %	8 %	100 %

Če podatke o izposoji na dom preračunamo na število članov ustrezne kategorije, nam omogočajo predstaviti strukturo izposoje povprečnega člana. Ta si izposodi nekoliko več leposlovja kot ostalega gradiva, in sicer za faktor 1,4. Razmerje pri odraslih članih je uravnoteženo, saj si izposodijo enako število enot leposlovja in ostalega gradiva. Povprečni mladi član pa izraziteje izstopa, saj si izposodi kar za faktor 2,2 več leposlovja kot ostalega gradiva (Preglednica 8).

Preglednica 8: Število in deleži povprečno izposojenih enot na dom, preračunani na posameznega člana ustrezne kategorije glede na vsebino gradiva v letu 2010

Kategorija članov	Leposlovje		Ostalo gradivo		Vse gradivo skupaj	
	Enote	Delež	Enote	Delež	Enote	Delež
Mladi	38	69 %	17	31 %	56	100 %
Odrasli	22	51 %	21	49 %	43	100 %
Vsi člani	27	58 %	20	42 %	47	100 %

Razmerja med posameznimi kategorijami članov prikazuje Preglednica 9, ki kaže, da so mladi člani aktivnejši izposojevalci. Izposojajo si precej več leposlovja kot odrasli člani – za faktor 1,7. Ostalega gradiva si odrasli člani izposojajo za faktor 1,2 več kot mladi člani.

Preglednica 9: Število povprečno izposojenih enot na dom glede na vsebino gradiva, preračunano na posameznega člana ustrezne kategorije z indeksom glede na povprečje v letu 2010

Vsebina gradiva, izposojenega na dom	Mladi		Odrasli		Vsi člani	
	Enote	Indeks	Enote	Indeks	Enote	Indeks
Leposlovje	38	143	22	81	27	100
Ostalo gradivo	17	88	21	105	20	100
Skupaj	56	120	43	92	47	100

Strokovni knjižnični delavec je v povprečju izposodil 26.514 enot knjižničnega gradiva, na dom 25.569 enot. V eni uri odprtosti knjižnice je bilo v povprečju izposojenih 65 enot, na dom pa 63 enot.

V primerjavi s celotno izposajo na dom in v knjižnico znaša delež izposojenega gradiva iz drugih knjižnic in v druge knjižnice (**medknjižnična izposoja**) le 0,1 %. Od 16.229 izposojenih enot oziroma dokumentov so si knjižnice 60 % izposodile iz drugih knjižnic, 40 % pa posodile v druge knjižnice. Knjižnice so največ izposojale fizične enote gradiva, njihov delež je bil 80 %, 18 % je bilo kopij dokumentov in le 2 % elektronsko posredovanih dokumentov (Preglednici 10 in 11). V primerjavi z letom 2009 je število izposojenih enot oziroma dokumentov ostalo na isti ravni.

Preglednica 10: Medknjižnična izposoja po deležu izposojenih enot oziroma dokumentov glede na pasivo ali aktivo v letu 2010

Oblika izposoje oziroma posredovanja	Pasiva – izposojeno iz drugih knjižnic	Aktiva – izposojeno v druge knjižnice	Skupaj
Fizične enote	60 %	40 %	100 %
Kopije dokumentov	62 %	38 %	100 %
Elektronsko posredovani dokumenti	39 %	61 %	100 %
Skupaj	60 %	40 %	100 %

Preglednica 11: Medknjižnična izposoja po aktivni in pasivi glede na izposojene enote oziroma dokumente v letu 2010

Vrsta izposoje	Elektronsko posredovani dokumenti			Skupaj
	Fizične enote	Kopije dokumentov	Elektronsko posredovani dokumenti	
Pasiva – izposojeno iz drugih knjižnic	80 %	18 %	2 %	100 %
Aktiva – izposojeno v druge knjižnice	79 %	17 %	3 %	100 %
Skupaj	80 %	18 %	2 %	100 %

V okviru **drugih storitev** so knjižnice v letu 2010 organizirale 21.051 **prireditev**, kar pomeni povečanje za 7,6 % v primerjavi z letom poprej. V povprečju je vsako izposojevališče organiziralo 76 prireditev, pri čemer v izračunu povprečja ne upoštevamo postajališč premičnih zbirk. Prireditev se je skupno udeležilo 943.678 obiskovalcev, vsako prireditev je tako v povprečju obiskalo 45 obiskovalcev. Obisk se je glede na leto 2009 povečal za 26 %.

Iz postavke **elektronske in avtomatizirane storitve pri izposoji gradiva** ugotavljamo, da je vsak član knjižnice v povprečju opravil 3,8 elektronskih storitev pri izposoji gradiva, kamor štejemo naročanje, rezerviranje in podaljšanje izposoje preko OPAC ter podaljšanje s pomočjo bibliofona. Člani so največkrat podaljševali gradivo preko

OPAC-a in bibliofona (Preglednica 12). V primerjavi z letom 2009 so uporabniki opravili za 25 % več omenjenih storitev. Iz 23 knjižnic poročajo o delovanju 48 knjigomatov, ki so za uporabnike opravili 1.350.415 avtomatiziranih storitev pri izposoji gradiva. V letu 2010 so knjigomate pridobili v dveh knjižnicah, glede na leto 2009 so uporabniki opravili na knjigomatih skupno za 46 % več storitev pri izposoji gradiva.

Preglednica 12: Elektronske storitve pri izposoji gradiva in delež knjižnic, ki jih nudi v letu 2010

Vrsta storitve	Število storitev	Delež knjižnic
Naročanje preko OPAC	178.310	81 %
Rezerviranje preko OPAC	127.405	83 %
Podaljšanje izposoje preko OPAC	1.322.030	95 %
Podaljšanje izposoje s pomočjo bibliofona	275.386	57 %
Skupaj	1.903.131	

Organiziranega usposabljanja za uporabo knjižnice sta se udeležila 101.602 uporabnika, od tega se je 30.082 uporabnikov udeležilo usposabljanja za uporabo elektronskih virov. Knjižnice so skupno izvedle 24.039 ur usposabljanja, od tega za uporabo elektronskih virov 8.108 ur. Individualno usposabljanje uporabnikov so izvedle v trajanju 17.478 ur, medtem ko so skupinska usposabljanja izvajale 6.561 ur (Preglednici 13 in 14). Uporabnik je bil v povprečju deležen individualnega usposabljanja v trajanju 38 minut, medtem ko je individualno usposabljanje za uporabo elektronskih virov trajalo 28 minut. Posamezno izposojevališče je v povprečju izvajalo usposabljanje 87 ur na leto in pri tem usposobilo 367 uporabnikov. V primerjavi z letom 2009 je opazen porast skupnega števila udeležencev usposabljanja za 1,4%, števila ur izvajanja za 83%, zlasti za individualno usposabljanje. Število udeležencev usposabljanja za uporabo elektronskih virov je naraslo za 60%. Ob teh podatkih moramo komentirati, da je obseg usposabljanja v slovenskih splošnih knjižnicah relativno nizek.

Preglednica 13: Organizirano usposabljanje uporabnikov v letu 2010

Vrsta usposabljanja	Število ur	Število udeležencev
Individualno usposabljanje	17.478	27.759
Skupinsko usposabljanje	6.561	73.843
Skupaj	24.039	101.602

Preglednica 14: Organizirano usposabljanje za uporabo elektronskih virov v letu 2010

Vrsta usposabljanja za uporabo elektronskih virov	Število ur	Število udeležencev
Individualno usposabljanje	6.226	13.463
Skupinsko usposabljanje	1.882	16.619
Skupaj	8.108	30.082

Knjižnice poročajo o 4.727.584 zapisih v **računalniških katalogih**, od tega jih je 99,9% vključenih v vzajemni bibliografski sistem COBISS. Število zapisov v računalniških katalogih se je povečalo za 5,5%. V računalniške kataloge je vključeno 95,1% kataložnih zapisov. Nosilec nacionalnega vzajemnega bibliografskega sistema IZUM poroča, da so imele splošne knjižnice 4.485.598 bibliografskih zapisov v lokalnih bazah podatkov. Skupaj so kreirale 29.663 novih bibliografskih zapisov v vzajemnem katalogu in prevzele 235.943 zapisov (Polnopravni, 2011).

V okviru postavke **gradnja lastnih podatkovnih zbirk** iz 15-ih knjižnic poročajo o gradnji 56 lastnih podatkovnih zbirk, dostopnih na daljavo. Knjižnice so za gradnjo lastnih elektronskih virov pripravile 17.015 digitalnih dokumentov in pri tem digitalizirale 257.950 strani dokumentov. V primerjavi z letom 2009 se je število lastnih podatkovnih zbirk povečalo za 8%, število digitalnih dokumentov za 92%, število digitaliziranih strani dokumentov pa za 87%.

4 Izpolnjevanje zahtev normativov in knjižničnih standardov

Na podlagi podatkov o delu splošnih knjižnic v letu 2010 lahko prikažemo izpolnjevanje zahtev normativov in knjižničnih standardov. *Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003) določa minimalne pogoje za knjižnice, ki izvajajo javno službo. Splošne knjižnice morajo pogoje izpolnjevati trajno. Kakor kažejo kazalci v Preglednici 15, so zahteve Pravilnika v povprečju slovenskih splošnih knjižnic presežene. Število računalnikov za uporabnike izstopa z največjim indeksom rasti, medtem ko je število strokovnih delavcev rastlo z najmanjšim indeksom. Okvir razvoja splošnih knjižnic v obdobju 2005-2015 določajo *Standardi za splošne knjižnice* (2005), ko opredeljujejo konkretne pogoje oziroma kazalce, po katerih lahko merimo doseženo stopnjo razvoja. Knjižnice so v povprečju presegle zahteve standardov pri obsegu knjig in brošur ter neknjižnega gradiva v knjižnični zbirki. Opazno je zaoznanje pri prirastu tako knjig in brošur, medtem ko knjižnice v povprečju dosegajo zahteve standardov glede prirasta neknjižnega gradiva za knjižnice, ki dosegajo priporočeni obseg. V večji meri dosegajo zahteve glede zaposlenih strokovnih delavcih,

medtem ko se v manjši meri približujejo zahtevam standardov pri deležu članov med prebivalstvom in številu računalnikov za uporabnike.

V letu 2008 je začela veljati *Resolucija o Nacionalnem programu za kulturo 2008–2011* (2008). Prvi cilj resolucija vidi v splošnih knjižnicah kot osrednjih centrih informacijske družbe v lokalnih skupnostih in središča spodbujanja bralne kulture. Kot prvi ukrep postavlja posodabljanje knjižničnih zbirk. Do leta 2011 naj bi vsaka splošna knjižnica z vsemi krajevnimi knjižnicami pri obsegu zbirke dosegla vsaj 85 % zahtev standarda. Pri letnem prirastu gradiva naj bi dosegla vrednosti najmanj 250 enot knjig in 25 enot neknjižnega gradiva na 1.000 prebivalcev v razvitih knjižnicah ter najmanj 300 enot knjig in 30 enot neknjižnega gradiva v srednje razvitih ter slabše razvitih knjižnicah. Ugotovimo lahko, da so knjižnice v povprečju že presegle cilje pri obsegu knjig, brošur in neknjižnega gradiva v knjižnični zbirki ter pri prirastu neknjižnega gradiva. Pri prirastu knjig in brošur v povprečju dosegajo 90 % ciljne vrednosti razvitih knjižnic in 75 % vrednosti za srednje in nerazvite knjižnice.

Preglednica 15: *Izpolnjevanje zahtev Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003) in Standardov za splošne knjižnice (2005)*

Kazalec	Zahteve Pravilnika (leto 2000)	Stanje leta 2010	Indeks ⁸ doseganja zahtev Pravilnika	Indeks doseganja zahtev Standardov
Knjižnično gradivo	3.700	5.136	139	–
Knjige, brošure ⁹	–	4,5	–	113
Neknjižno gradivo	300	411	137	103
Prirast monografskega knjižnega in neknjižnega gradiva	200	256	128	–
Prirast knjig in brošur ¹⁰	–	226	–	57
Prirast neknjižnega gradiva	22	30	136	75
Strokovni knjižničarski delavci	0,37	0,45	122	90
Prostor	30 m ²	49 m ²	165	–
Čitalniški sedeži	2	3	150	75

⁸ Če podatek ni naveden, potem Pravilnik oziroma Standard ne postavljata izrecne zahteve.

⁹ Standardi za splošne knjižnice določajo štiri izvode knjig na prebivalca.

¹⁰ Glede na določilo 4.4.2 Standardov, veljavno za knjižnice, ki ne dosegajo zahtev glede sestave, aktualnosti in obsega.

Kazalec	Zahteve		Indeks ⁸	Indeks
	Pravilnika (leto 2000)	Stanje leta 2010	doseganja zahtev Pravilnika	doseganja zahtev Standardov
Računalniki za uporabnike	0,25	0,66	264	66
Delež članov med prebivalstvom	–	24,6%	–	62

5 Zaključek

Če strnemo podobo slovenskih splošnih knjižnic v letu 2010, ugotovimo, da je imela splošna knjižnica za prebivalca Slovenije v povprečju 5,1 enot knjižničnega gradiva. Skupaj s 333 prebivalci si je prebivalec delil čitalniški sedež, računalniško delovno mesto pa s 1.503 prebivalci. Knjižnico obišče 5-krat v letu, tisto uro skupaj še s 25 obiskovalci oziroma tistega dne z 31.272 obiskovalci (dnevi brez nedelj in praznikov). Uporabil je 14 enot gradiva, od tega si je na dom izposodil 12 enot gradiva. Njegov prispevek za knjižnico je znašal 24,84 EUR, preko lokalne skupnosti 19,89 EUR in preko države 2,33 EUR.

Gibanje kazalcev za leto 2010 glede na leto prej kaže relativno ugodno finančno sliko, saj so se prihodki povečali za 3,7%, vendar pa se je opazno zmanjšal obseg prihodkov od nadomestil za včlanitev (27, 8%). Nekoliko so se zmanjšali odhodki za stroške dejavnosti ter tudi za nakup gradiva (1,4%), kar pa ni vplivalo na obseg prirasta gradiva, ki je narasel za 3,5%, čeprav še zmeraj ne dosega ravni iz leta 2008. Ob večjem prirastu so knjižnice tudi več odpisovale, in sicer za 8,9%. Knjižnice so v splošnem izboljšale pogoje za svoje delovanje: pridobile so prostor (4,2%), čitalniške sedeže (4,7%) in računalniška mesta (5,2%). Število članov je malenkostno upadlo, narašča pa obisk, od tega zlasti obisk prireditev (26%). Prav tako narašča izposoja na dom (2,3%). Opazno je tudi povečanje transakcij na knjigomatih (46%). Beležimo tudi večji obseg digitalizacije, saj se je število digitaliziranih strani povečalo za 87%. Splošne knjižnice digitalizirano gradivo objavljajo na portalu Digitalna knjižnica Slovenije (dLib) in Kamra.

Navedeni viri

Novljan, S. (2007). *Splošne knjižnice: poročilo za leto 2006*. Ljubljana: NUK.

Polnopravni člani sistema COBISS.SI in njihovo sodelovanje v sistemu vzajemne katalogizacije. (2011). Maribor: IZUM. Pridobljeno s spletne strani 28. 6. 2011 http://home.izum.si/cobiss/ocobissu/dokumenti/STAT_PRIRAST_SI_2010_1.pdf.

- Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe. (2003). *Uradni list RS*, št. 73 in 70/2008.
- Resolucija o Nacionalnem programu za kulturo 2008–2011. (2008). *Uradni list RS*, št. 35.
- SIST ISO 2789:2007, Informatika in dokumentacija – Mednarodna statistika za knjižnice.*(2007). Ljubljana: Slovenski inštitut za standardizacijo.
- Standardi za splošne knjižnice: (za obdobje od 1. maja 2005 do 30. aprila 2015).* (2005). Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost RS. Pridobljeno 29. 10. 2008 s spletne strani: http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Podrocja/NSKD/standardi_spl_k_sprejeti.pdf.
- Uredba o osnovnih storitvah knjižnic. (2003). *Uradni list RS*, št. 29.
- Vodeb, Gorazd. (2008). Podoba slovenskih splošnih knjižnic v letu 2007. *Knjižnica*, 52 (4), str. 57-76.
- Vodeb, Gorazd. (2009). Podoba slovenskih splošnih knjižnic v letu 2008. *Knjižnica*, 53 (1–2), str. 33-51.
- Vodeb, Gorazd. (2010). Podoba slovenskih splošnih knjižnic v letu 2009. *Knjižnica*, 54 (4), str. 137-154.
- Vodeb, G. in Tizaj Marc, D. (2010). *Slovenske knjižnice v številkah. Splošne knjižnice: poročilo za leto 2009*. Ljubljana: NUK.
- Zakon o državni statistiki. (1995). *Uradni list RS*, št. 45 in št. 9/2001.
- Zakon o knjižničarstvu. (2001). *Uradni list RS*, št. 87 in št. 96/2002.
- Zakon o lokalni samoupravi. (1993). *Uradni list RS*, št. 72 in št. 94/2007, 27/2008, 76/2008, 100/2008.
- Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo. (2007). *Uradni list RS*, št. 77.

Mag. Gorazd Vodeb

Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, 1000 Ljubljana
e-pošta: gorazd.vodeb@nuk.uni-lj.si